

*Г.К. Тычко,
загадчык кафедры беларускай філалогіі
і сусветнай літаратуры
Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта
культуры і мастацтваў,
доктар філалагічных навук, прафесар*

ШЛЯХ ДА БЕЛАРУСКАСЦІ: СВЕТАПОГЛЯДНАЕ СТАНАЎЛЕННЕ ЯНКІ КУПАЛА ЯК НАЦЫЯНАЛЬНАГА ПРАРОКА

Іван Дамінікавіч Луцэвіч (Янка Купала) нарадзіўся ў 1882 г. у час актывізацыі польскіх культурных уплываў на Беларусі. Сваю першапачатковую адукацыю ён атрымаў у адной з патаемных польскіх школ з дапамогаю вандроўнага настаўніка, пра што ёсць згадка ў яго аўтабіяграфічным лісце да Яўхіма Карскага ад 04.X.1919 г. [4, с. 473].

У 1927 г. у лісце да першага свайго біёграфа, вядомага рускага літаратуразнаўцы Л. Клейнбарта, Янка Купала тлумачыць гэты факт як з'яву тыпова беларускую, выкліканую да жыцця, паводле меркавання паэта, наступнымі абставінамі: «1) было очень мало официальных школ, 2) они обучали первым чином или по крайней мере в большинстве и по-польски, т.е. на том языке, который был официально запрещен. Конечно, дело тут не обходилось без преследований как учителей таких, так и родителей» (4, с. 417).

Спадчынай культурніцкай арыентацыі на польскія традыцыі спрыялі некаторыя прыватныя моманты з гісторыі роду Луцэвічаў. Па-першае, прыналежнасць да каталіцкай рэлігійнай канфесіі, якая кшталтавала агульную для беларусаў і палякаў духоўную маральна-этычную мадэль паводзін і жыццёва-быццёвых каштоўнасцей. Па-другое, рэпрэсіі, якім падвергнуўся род Луцэвічаў якраз на гэтым палітычна-этнічным грунце.

Як вядома, пасля паражэння паўстання 1831 г. царскім указам ад 19 кастрычніка таго ж года частка шляхты, якая не магла абгрунтаваць паперамі сваё шляхецкае паходжанне, пераводзілася ў разрад аднадворцаў – грамадзян Заходніх губерняў. Ажыццяўленне гэтага мерапрыемства праводзілася мэтанакіравана і паслядоўна на працягу многіх дзесяцігоддзяў. У выніку згаданай палітыкі 3 сакавіка 1858 г. паводле указу дэпартаменту Генеральнага правячага сената было абвешчана аб незацвярджэнні роду

Луцэвічаў у шляхецтве. У 1865 г. дзед Янкі Купалы, Ануфрый Луцэвіч, разам з сям'ёй і родзічамі быў прыпісаны ў падатковае саслоўе [10, с. 360]. На працягу дзесяці гадоў Ануфрый Луцэвіч спрабаваў дамагчыся аднаўлення свайго шляхецтва, але безвынікова. (Дарэчы, гэтая сямейная трагедыя натхніла пазней Янку Купалу на стварэнне драмы «Раскіданае гняздо».)

Такім чынам, шляхецкія сем'і на Беларусі на працягу XIX ст. трацілі свой грамадзянскі статус і свае прывілеі. Аднак вынішчыць духоўныя культурніцкія традыцыі, што заставаліся сведчаннем страчанай шляхецкай годнасці, было няпроста. Тут палітыка сутыкнулася з актыўным супраціўленнем на сямейным, хатнім узроўні.

У купалаўскім выпадку захоўванню такіх традыцый спрыяла не толькі сямейная атмасфера, але і навакольная рэчаіснасць, тое рэальнае асяроддзе, у якім узрастаў будучы паэт і якое фарміравала светапоглядныя арыентацыі і эстэтычныя густы будучага «ўладара беларускае песні». Велізарнае значэнне для развіцця і кшталтавання асобы Янкі Купалы мела яго знаёмства ў 1895 г. з Зыгмунтам Чаховічам, асобай высокаадукаванай і неардынарнай, уладальнікам маёнтка Малыя Бясяды, непадалёк ад фальварка Селішча, які ў 1895–1904 гг. арандавала сям'я Луцэвічаў. Зыгмунт Чаховіч-Ляхавіцкі (1831–1907) – выпускнік Пецярбургскага ўніверсітэта, член Літоўскага правінцыяльнага камітэта па падрыхтоўцы паўстання ў 1862–1863 гг., папличнік К. Каліноўскага – за ўдзел у паўстанні быў асуджаны на 12 гадоў катаргі [10, с. 654]. Менавіта Чаховіч, валодаючы адной з лепшых у тагачаснай Беларусі бібліятэкай, стаў настаўнікам Янкі Купалы ў галіне самаадукацыі.

Знаёмячыся з творамі А. Міцкевіча, Ю. Крашэўскага, У. Сыракомлі, М. Канапніцкай, Э. Ажэшкі, занепакоены праблемамі адраджэння роднага краю, ідэйна скіраваны на абуджэнне нацыянальнай самасвядомасці беларусаў, Янка Купала не мог не заўважыць той шчырай самаадданай захопленасці мясцовымі (беларускімі) рэаліямі, якая, паводле сцверджання даследчыка польскай літаратуры М. Інглята, вырасла «ў польскай літаратуры літоўска-рускіх зямель да рангу творчага пастулату» [11, с. 49].

Менавіта ўсвядомленае адчуванне этнічнай адметнасці беларускіх земляў, якое выявілася ў патрыятычным прызнанні У. Сыракомлі: «Я горды быў, што род мой ад ліцвіна» [8, с. 60], у купалаўскай паэтычнай свядомасці трансфармавалася

ў больш маштабную не асабіста-індывідуальную, а нацыянальна-абагульненую формулу, выказаную ад імя ўсяго народа: «А хто там ідзе, а хто там ідзе ў агромністай такой грамадзе? – Беларусь».

Пачатак XX ст. – адзін з самых складаных перыядаў як у гісторыі чалавецтва, так і ў гісторыі Беларусі. Мяжа XIX і XX стст. стала якасна новым этапам развіцця культуры ў гісторыі чалавецтва, пазначаным такой з’явай, як крызіс культуры, характарызуючы які славуты рускі філосаф М. Бярдзьеў пісаў: «Мастацтва перажыло за сваю гісторыю шмат крызісаў. Такімі глабальнымі крызісамі вызначаліся пераходы ад Антычнасці да Сярэднявечча і ад Сярэднявечча да Адраджэння. Але тое, што адбываецца з мастацтвам у нашу эпоху, не можа быць названа адным з крызісаў у шэрагу іншых. Мы прысутнічаем пры крызісе мастацтва ўвогуле, пры найглыбейшых узрушэннях у тысячагадовых яго асновах» [6, с. 7].

У палітычна-эканамічным жыцці Беларусі ў гэты час, як адзначае А. Цвікевіч, склалася парадаксальная з’ява: «тон жыцця, з аднаго боку, задавала расійская адміністрацыя, а з другога боку – мясцовы польскі капітал» [9, с. 296]. Напрыканцы XIX ст. пад уплывам няўхільнай капіталізацыі сельскай гаспадаркі значна змянілася і жыццё беларускага сялянства ў бок яго сацыяльнага расслаення. У 1890-х – асабліва ў 1900-х гг. «сялянства ўсё больш з’яўляецца на рынку пакупніком памешчыцкай і казённай зямлі» [9, с. 297]. Такім чынам, на вёсцы ўзнікае даволі значны клас заможнага сялянства, які здольны быў адыграць вялікую ролю ў эканамічным і палітычным жыцці беларускага грамадства. Менавіта сялянства было ў той перыяд самым значным і да таго ж найменш асіміляваным і найбольш аднародным у этнічным плане пластом беларускага грамадства. Нацыянальная свядомасць беларусаў у гэты час знаходзілася на вельмі нізкім узроўні. Сярод інтэлігенцыі напрыканцы XIX ст. да беларусаў залічвалі сябе толькі 40 % чыноўнікаў, 10 % юрыстаў, 20 % лекараў, 29 % паштовых і тэлеграфных служачых і 60 % настаўнікаў [3, с. 77].

Як відаць з прыведзеных лічбаў, асноўная частка этнічна беларускай шляхты і інтэлігенцыі на гэты час была зрусіфікаванай ці спаланізаванай, а большасць карэннага насельніцтва нагадвала Ігната, героя апавядання В.Ластоўскага «Прывід», бо ведаць не ведала і чуць не чула пра слаўную гісторыю Вялікага Княства

Літоўскага і Жамойцкага, пра беларускую мову як дзяржаўную ў гэтым краі.

Аднак сялянства, тым не менш, заставалася галоўнай сілай краю, на якую (асабліва на заможную яго частку) зрабілі сваю стаўку прадстаўнікі «западна-русізму» на беларускіх землях, а таксама і беларускі нацыянальна-адраджэнскі рух на пачатку XX ст., які змушаны быў абапірацца менавіта на гэты найменш адукаваны і найбольш кансерватыўны пласт.

У такіх складаных эканамічна-палітычных умовах і адбываецца літаратурны дэбют Івана Луцэвіча (Янкі Купалы). Яго першы надрукаваны верш напісаны на польскай мове і апублікаваны ў часопісе «Ziarno» ў 1903 г. Твор гэты называецца «Modlitwa». Гэты лірычны верш, у якім Янка Луцэвіч яшчэ занадта прыватны, не здольны аб'ектывізавацца ад уласных боляў і праблем. Тут добра адчуваецца асабістая трагедыя, якую давялося перажыць паэту ў 1902 г., калі ў адначасе памерлі ягоны бацька, брат Казімір і дзве сястры.

У лісце да Л.Клейнбарта (21.IX.1928) Янка Купала паведамляў, што пісаць пачаў з 1903 ці 1904 г. «Писал сначала по-польски, но вскоре начал и по-белорусски. Несколько польских стихов, очень мало, было напечатано в каком-то польском журнале, в каком? кажется в «Зярно» [4, с. 428].

Часопіс «Ziarno» выдаваўся ў Варшаве ў канцы XIX – пачатку XX ст. Апрача твораў польскіх аўтараў, там друкавалася і шмат перакладаў з еўрапейскіх літаратур.

Першы друкаваны верш Янкі Купалы на роднай мове «Мужык» з'яўляецца 15 траўня 1905 г. у мінскай рускамоўнай газеце «Северо-Западный край». Такім чынам, паміж першапублікацыяй на польскай мове (верш «Modlitwa», 1903) і першапублікацыяй на роднай мове зусім непрацяглы адрэзак часу – усяго два гады. Аднак і ў асабістым жыцці паэта, і ў грамадскім жыцці народа час гэты быў асабліва напружаны і адметны. Якраз тады на Беларусі адбываюцца выключныя паводле сваіх наступстваў падзеі. Асноўныя з іх – гэта заснаванне ў 1903 г. Беларускай сацыялістычнай партыі (Грамады), якая адной з асноўных сваіх задач ставіла пытанне нацыянальнай годнасці і самаідэнтыфікацыі беларускага народа, у тым ліку таксама пытанне адмены забароны беларускай мовы, што наступіла пасля рэвалюцыі 1905 г.

Свядомая нацыянальна зарыентаваная грамадскасць Беларусі пачынае актыўныя захады па арганізацыі легальнай беларускамоўнай перыёдыкі. У лістападзе 1904 г. Карусь Каганец звяртаецца з адпаведным прашэннем да тагачаснага міністра ўнутраных спраў Расіі выхадца з Беларусі князя Святаполк-Мірскага, аднак гэтая ініцыятыва на той час не змагла рэалізавацца [1, с. 197]. Першае легальнае выданне на беларускай мове Грамада заснавала толькі ў 1906 г. Ён стаў штотыднёвік пад назваю «Наша доля». У рэдакцыйным звароце да чытачоў было заяўлена: «...Мы аб'яўляем вайну усім цёмным сілам, каторым дзеля карысці сваёй вялікая выгада была трымаць васьмі мільённы народ беларускі ў нядоли и паняверцы» [6, с. 111]. Гэты адкрыта выказаны прабеларускі радыкалізм і стаў прычынай непрацяглага існавання газеты (з 01.09. па 01.12.1906) і канфіскацыі яе нумароў (з 6 былі канфіскаваныя 5).

Пераемніцай «Нашай долі» стаў штотыднёвік «Наша ніва», які з 1906 г. праіснаваў да 1915 г., адыграўшы выключную ролю ў гісторыі Беларусі і ў асабістым лёсе Янкі Купалы. «Наша ніва», хоць і была ў сваіх праграмных заявах больш памяркоўнай за сваю папярэдніцу, але таксама на першы план выносіла галоўнае для ўсіх беларусаў пытанне: прызнанне іх нацыянальнай і чалавечай годнасці. «Мы не становімся на бок аніякага класа, але паспрабуем зрабіць так, каб беларусы, якія пакуль не ўсвядомілі, што яны беларусы і чалавечыя істоты, зразумелі свае правы», – пісалася ў адной з яе перадавіц. Фактычна гэта быў той самы пастулат, які трохі пазней Янка Купала сфармуляваў у афарыстычным радку: «Людзьмі звацца».

Беларускае нацыянальнае пытанне на пачатку ХХ ст. з тых ці іншых пазіцый закраналася і мясцовым польскім і рускім друкам, дух яго лунаў у паветры і захопліваў у сваю арбіту ўсё большую колькасць людзей. Не заўважаць яго і заставацца абьякавым да беларускасці было немагчыма, але далучэнне да нацыянальнага беларускага руху ў кожнага з адраджэнцаў адбывалася па-рознаму. У лісце да Л.Клейнбарта ад 21.IX.1928 г. Янка Купала апісвае свой шлях да беларускасці так: «Но вот попадаются мне в 1904 г. или в начале 1905 г. революционные прокламации на белорусском языке и книжки «Дудка белорусская» Богушевича и «Гапон» или какая-то другая книжка Марцинкевича, изданная за границей, и всё моё польское писание пошло насмарку. С этого времени я начинаю писать только по-белорусски...» [4, с. 428].

Калі храналагічна прасачыць купалаўскі паэтычны даробак, няцяжка заўважыць, што 1904 г. датуецца толькі адзін твор – беларускамоўны верш «Мая доля», 1905-ы прадстаўлены ўжо пяццю вершамі на роднай мове, затое 1906 г. здзіўляе сваім плёнам – каля 70 вершаваных твораў: ад невялікіх лірычна-філасофскіх замалёвак («З людзьмі», «Вольха», «Паэтам», «Дуб» і інш.) да аб'ёмных вершаваных апавяданняў («Не клянце мяне», «Што ты спіш?.. », «І як тут не смяцца...», «Янка Канцавы»). Усё напісанае ў той перыяд будзе надрукавана ў зборніках «Жалейка», «Спадчына», у часопісе «Полымя», а некаторыя вершы ажно ў першым прыжыццёвым выданні Збору твораў паэта...

Ад славутага «Мужыка» да наступнай купалаўскай публікацыі (верш «Касцу» – «Наша Ніва», 11 траўня 1907 г.) зноў прамінаюць два гады. Наколькі напружаным, плённым і інтэнсіўным у плане светапогляднага росту быў гэты перыяд для маладога паэта, ускосна сведчаць два творы, напісаныя напрыканцы 1906 г. Гэта вершы-прывячэнні – «“Нашай долі” (першай беларускай газеце)» і «Беларускай выдавецкай суполцы “Загляне сонца і ў наша ваконца”».

Ужо ў назвах здзіўляе такая добрая абазнанасць маладога памочніка вінакура з вёскі Яхімоўшчына ў тых складаных грамадска-палітычных працэсах, што ішлі ў далечыні ад правінцыі, у вялікіх індустрыяльных цэнтрах: Пецярбургу, Вільні, Менску – і выклікалі нараджэнне беларускамоўнага друку. Зрэшты гэтая дасведчанасць тлумачылася проста. Янка Купала ў нацыянальна-беларускім пытанні меў высокаадукаваных і шчыра захопленых беларускай справай вельмі добрых настаўнікаў і дарадцаў.

У лісце да Л. Клейнбарта ад 21.IX.1928 г. сам Купала піша пра гэта так: «В 1904–1905 гг. я познакомился с белорусскими революционными деятелями (кажется, членами «Громады») В. И. Самойло, бывшим моим репетитором, Бурбисом, впоследствии комиссаром земледелия БССР, Скондраковым и братьями Луцкевичами. Они давали мне нелегальную литературу для распространения и т.п. Ближе с ними я тогда не сошелся, ибо по природе своей был я больше индивидуалистом и не мог бы вынести партийного или другого подчинения. Но впоследствии это мое знакомство, особенно с Луцкевичами, сказалось. Когда я бросил службу в винокуренных заводах, будучи в которых я много писал и печатался в «Нашей Ниве», Луцкевичи меня пригласили на

работу в редакцию «Наша Нива» и в библиотеку «Знание» Даниловича...» [7, с. 63].

Самым даўнім і блізкім Купалавым сябрам на тых часы быў, відаць, Уладзімір Самойла (1878–1941?), які яшчэ ў 1890-я гг. рыхтаваў Яся Луцэвіча да паступлення ў рэальнае вучылішча. Менавіта У. Самойлу аддаваў паэт на суд свае першыя творы, пры яго садзеянні адбылася і публікацыя верша «Мужык» у «Северо-Западном крае», супрацоўнікам якога У. Самойла быў у той час [10, с. 547]. У 1906 г. У. Самойла засноўвае кніжнае таварыства «Мінчук», якое ў канцы 1907 г. рыхтавала да друку купалаўскую «Жалейку» [2, с. 249]. Аднак у выніку фінансавых цяжкасцей кніга выйшла пазней – у 1908 г. у Пецярбургу ў выдавецкай суполцы «Загляне сонца і ў наша ваконца», дзякуючы Б. Эпімах-Шыпілу і ўсё таму ж У. Самойлу.

Праз У. Самойлу Янка Купала пазнаёміўся і з братамі Луцкевічамі, і з Алесем Бурбісам, і з Сяргеем Скандраковым, усе яны сябравалі паміж сабой і ўсе, за выключэннем У. Самойлы, паводле сваіх поглядаў былі сацыялістамі і належалі да Грамады. Сустрэча з гэтымі шчыра апантанымі беларускім пытаннем людзьмі дала Яну Луцэвічу вельмі шмат. Сябры-грамадаўцы агітуюць Купалу ўступіць у партыю і пачаць пісаць па-беларуску. Вядома, што яшчэ да сустрэчы з братамі Луцкевічамі і У. Самойла, і Ян Офенберг (доктар, дзядзька Антона і Івана Луцкевічаў) раілі Купалу пісаць па-беларуску, але «польскі паэт-аматар памёр і пачаў фарміравацца Янка Купала толькі пасля таго, як Луцкевічы і іхнія сябры паказалі паэту беларускія кнігі» [7, с. 64–65].

Супадаюць па часе з гэтымі знаёмствамі і сустрэчы з Ядвігіным Ш. (А.Лявіцкім), які, паводле слоў самога Купалы, быў не толькі высокаадукаваным чалавекам, але «вдобавок оказался белорусом, писал по-белорусски» [4, с. 424].

Такім чынам, і агульнапалітычная грамадская атмасфера і блізкае нацыянальна-свядомае акружэнне спрыялі нацыянальнай беларускай самаідэнтыфікацыі маладога паэта. Да 1906 г. ён канчаткова вызначыўся, на якой мове пісаць, для каго пісаць і навошта.

Праўда, па першым часе пытанне, аб чым пісаць, як быццам і не паўставала. Тая мастацкая спадчына, прадстаўленая не толькі арыгінальнымі творамі на беларускай мове Ф. Багушэвіча, В.Дуніна-Марцінкевіча і інш., але і вялізным пластом польскамоўнай літаратуры (ад Я. Чачота, Я. Баршчэўскага, А. Міц-

кевіча да Ю. Крашэўскага, У. Сыракомлі, Э. Ажэшкі, М. Канапніцкай), у плане тэматычным культывавала найперш дзве традыцыйныя лініі: дэмакратызм і патрыятычнасць.

І першая, і другая былі не проста блізкімі, а натуральна арганічнымі для маладога Янкі Купалы. Таму фактычна ўсе паэтычныя дэкларацыі, выказаныя маладым паэтам у 1905–1907 гг. у вершах «Чаго б я хацеў», «Паэзія», «Я не для вас...», «Я не паэта», «Каму вас, песні?...» і інш., укладваюцца ў выпрабаваную вялікімі папярэднікамі-землякамі рамантычна-асветніцкую схему.

Аднак асветніцтва і дэмакратызм паступова ўсё больш выразна набываюць сацыяльную і нацыянальна-адрэджэнскую беларускую афарбоўку. Нацыянальна-светапоглядная вызначанасць цягнула за сабой не столькі моўную і ідэйную пераарыентацыю, колькі пакутлівы пошук новых эстэтычных і мастацка-выяўленчых форм, усвядомленыя і неўсвядомленыя спробы спалучыць эстэтычныя здабыткі папярэднікаў, як польскамоўных, так і беларускамоўных, з новым часам, новымі, нацыянальна-грамадскімі запатрабаваннямі і, адпаведна, новай, нацыянальнай моўнай стыхіяй.

Як няпроста ішоў гэты складаны працэс, можна ўпэўніцца, параўнаўшы некаторыя розныя па часе напісання творы паэта, дзе цэнтральным героем з'яўляецца мужык, паводле сцверджання даследчыкаў, «скразны, ключавы, моцна афарбаваны аўтарскімі эмацыянальна-ацэначнымі адносінамі вобраз беларускага дарэвалюцыйнага селяніна» [10, с. 408].

У творчасці Янкі Купалы сваю радаслоўную мужык вядзе не з агульнавядомага аднайменнага верша 1905 г., а з больш ранняга польскамоўнага «Białorusina»:

Patrzę: ot się toczy jakiś cień zmarniały,
Licha siermiega z chudych bark opływa,
W strzępach kozucha tonie głowa siwa,
A krzywe nogi włęką z lip sandały [5, с. 294]¹.

Такім паўстае селянін-беларус ва ўяўленнях маладога паэта. Тыповасць і традыцыйнасць гэтага партрэта выяўляюцца ў агуль-

¹ Бачу: вась цягнецца нейкая змарнелая постаць,
Бедная сярмяга звісае з худых плячэй,
У лахманах кажуха патанае сівая галава,
А ногі крывыя валакуць лапці з ліпы.
(Падрадковы пераклад наш. – Г.Т.)

наведомых напрыканцы XIX – пачатак XX ст. вобразных знаках-сімвалах: **бедная сярмяга, сівая грыва, ліпавыя лапці, зморшчаны твар, слёзы і ўздыхі, пахілая хатка, сякера і саха, карчма і магіла.**

Інакшая іпастась селяніна паўстае са славутага беларускамоўнага верша «Мужык» (1905). Пластычная вобразнасць роднага слова стварае адпаведную зрокавую эмацыянальную карціну жыцця беларускага мужыка, яна спрыяе шматмернасці і маштабнасці раскрыцця яго вобраза ў вершы «Я мужык-беларус...» лірычны герой выказвае пажаданне сацыяльнага самасцвярджэння беларуса як асобы, як паўнапраўнага члена грамадства:

Я б патрапіў сказаць,
Што і я – чалавек,
Што і мне гараваць
Надаела ўвесь век [5, с. 201].

Паваротным момантам у светапоглядным сталенні Янкі Купалы як паэта-грамадзяніна, паэта-прарока і адраджэнца робіцца славыты верш-гімн «А хто там ідзе?» (1907). Тут фактычна ўпершыню вымаўляецца ўголас палітычная дэкларацыя шматмільённага беларускага народа: «Людзьмі звацца» – гэта значыць сцвердзіцца ў свеце не толькі сацыяльна, але і этнічна, палітычна, як самастойная паўнаўвартасная нацыя.

У мастацкім, эстэтычным плане твор уражвае найперш сваім лаканізмам у адборы дэталей, вобразаў, слоў. Дасканаласць і прастата адлюстраванай карціны і выказанай у творы ідэі ўжо ў першых водгуках на верш справядліва асацыіруюцца з геніяльнасцю, з выхадам за межы аднае беларускай тэматыкі, у свет агульначалавечай культуры:

А хто там ідзе, а хто там ідзе
У агромністай такой грамадзе?
– Беларусы.

А што яны нясуць на худых плячах,
На руках у крыві, на нагах у лапцях?
– Сваю крыўду.

<...>

А чаго ж, чаго захацелась ім,
Пагарджаным век, ім, сляпым, глухім?
– Людзьмі звацца [5, с. 196].

У 1909 г. у часопісе «Pszegląd Krajowy» (№ 7–8) Ежы Янкоўскі пісаў пра купалаўскі верш наступнае: «Чуваць у гэтым вершы водгулле размеранага кроку мільёнаў ног, веліч пакрыўджанага народа, які ідзе на барацьбу за сваю чалавечую годнасць, на бой за шчасце, уздымае чытача. Песня аб тым вялікім паходзе імпануе, трывожыць, пранізвае пагрозай чакання. Народ ідзе! Песня нарастае да сілы гімна, хоць яна ім не названа. <...> ...у значнай ступені паэтычны дар Янкі Купалы перарастае мяжу роднай культуры» [5, с. 381].

Працэс фарміравання беларускай нацыі ўступіў у найбольш актыўную грамадскую фазу, калі галоўным стала пытанне не столькі сацыяльнай роўнасці, колькі нацыянальнай вызначанасці, залунала ідэя Адраджэння і дзяржаўнай незалежнасці. Пад уплывам згаданых тэндэнцый купалаўскі патрыятызм набывае актыўную, дзейную пазіцыю, праходзячы імкліваю эвалюцыю ад выяўлення дэмакратычна-гуманістычнай самаідэнтыфікацыі паэта са сваім народам да свядома ўзятай на свае плечы місіі нацыянальнага прарока, песняра, выразніка народных заповітных дум і спадзяванняў.

1. *Александровіч, С. Х.* Пуцявіны роднага слова. Праблемы развіцця беларускай літаратуры і друку другой паловы XIX – пачатку XX стагоддзя / С. Х. Александровіч. – Мінск : Бел. дзярж. універсітэт, 1971. – 246 с.

2. *Беларускія пісьменнікі: біябібліяграфічны слоўнік: у 6 т. / АН Беларусі, Ін-т літ.* – Мінск : БелЭн, 1992–1995. – Т. 5 / рэд. А. В. Мальдзіс. – 1995. – 480 с.

3. *Запруднік, Янка.* Беларусь на гістарычных скрыжаваннях / Я. Запруднік; рэд. : У. Арлоў; пер. з англ. М. Раманоўскага. – Мінск : Беларус. Фонд Сораса : ВЦ «Бацькаўшчына», 1996. – 326 с.

4. *Купала, Янка.* Збор твораў: у 7 т. / Я. Купала; АН Беларусі, Ін-т літ. – Мінск : Навука і тэхніка, 1972–1976. – Т. 7 : Пераклады п'ес. Публіцыстыка. Пісьмы. Летапіс жыцця і творчасці. – 1976. – 695 с.

5. *Купала, Янка.* Поўны збор твораў: у 9 т. / Я. Купала ; АН Беларусі, Ін-т літ. – Мінск : Маст. літ., 1995–2003. – Т. 1 : Вершы. Пераклады 1904–1907. – 1995. – 462 с.

6. *Лявонава, Е.* Плыні і постаці. З гісторыі сусветнай літаратуры другой паловы XIX–XX стагоддзяў / Е. Лявонава. – Мінск : Рэд. часоп. «Крыніца», 1998. – 336 с.

7. *Сідарэвіч, А.* Луцкевічы і Луцэвіч / А. Сідарэвіч // Крыніца. – 1999. – № 4-5. – С. 60–71.

8. *Сыракомля, У.* Добрыя весці: паэзія, проза, крытыка / У. Сыракомля. – Мінск : Маст. літ., 1993. – 526 с.

9. Цьвікевіч, А. «Западно-руссизм»: нарысы з гісторыі грамадзкай мысьлі на Беларусі ў XIX і пачатку XX в. / А. Цьвікевіч. – Мінск : Навука і тэхніка, 1993. – 350 с.

10. Янка Купала: энцыклап. даведнік. – Мінск : БелСЭ, 1986. – 727 с.

11. Inglat, M. Dom ojczysty w twórczości Władysława Syrakomli / M. Inglat // Materiały sesji popularno-naukowej. Toruń, 15–16 czerwca 1973. – Toruń, 1973. – 158 s.

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ